

ȘTEFĂNIȚA-MIHAELA UNGUREANU*

**VIAȚA CULTURALĂ, SOCIALĂ ȘI POLITICĂ PROVINCIALĂ
REFLECTATĂ ÎN PAGINILE ZIARULUI
„BUKOWINA. LANDES- UND AMTSZEITUNG” (1862–1868)**

Presa, ca mijloc de informare publică, a constituit dintotdeauna o cale de răspândire a ideilor și ideologiilor, o modalitate de educare și influențare, o modalitate prin care cititorul își exprima propriile opinii; dar, în același timp, un fenomen dificil de controlat, mai ales într-un stat multinațional, cum era Monarhia Habsburgică; și care, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, s-a confruntat cu mișcări sociale și politice revoluționare ample.

Pe fondul evenimentelor revoluționare din Franța anului 1848, pe teritoriul monarhiei habsburgice are loc o diversificare a publicațiilor, majoritatea cu caracter politic. Cele mai multe apar la Viena: din 227 existente, 192 sunt noi¹. Publicațiile de amuzament sau de teatru se văd nevoite, din cauza concurenței, să îmbrace și ele o „haină” politică. Presa adoptă, în general, următoarele direcții: a) progresistă (liberală), din care se vor desprinde cea ultra radicală și cea comunistă; b) conservatoare, reacționară, căreia i se va alătura cea clericală; și c) națională, cu următoarele tendințe: centralistă și federalistă, susținute de presa vieneză, și d) cea separatistă, reprezentată de presa cehă, polonă, slovenă, italiană.

Existau și publicații fără o orientare declarată sau precis conturată. În același timp, se constată influența deosebită pe care o exercită ziarele ultra radicale, extremiste, de exemplu „Die Constitution” sau „Der Freimüthige” [„Liber-cugetătorul”], care circulă sub formă de foi volante, distribuite pe stradă (Strassenblätter), și care alimentează starea de revoltă, de frondă, de neliniște și dezordine. La acestea se adaugă cele de orientare comunistă, care susțineau clasa muncitoare („Arbeiterzeitung” [„Ziarul muncitoresc”], „Wiener Arbeiter-Courier” [„Curierul Vienez al Muncitorilor”]), o publicație socialistă („Reform”) și una reacționară, intitulată „Sprecher für Staat und Kirche” [„Purtătorul de cuvânt al statului și al bisericii”], ziar ce va deveni ulterior organul de presă al clerului catolic. Presa liberală (moderată sau conservator-constituțională) pleda pentru calm și echilibru politic. „Die Presse”, ziarul acestei orientări, nu s-a putut impune decât pentru

---

* Doctorandă, Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română – Filiala Iași; cercetător științific, Institutul „Bucovina” din Rădăuți.

¹ De referință pentru evoluția presei și rolul ei ca factor social și politic în Monarhia Habsburgică este volumul *Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft*, Band VIII, 2. Teilband: *Die Presse als Faktor der politischen Mobilisierung*, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2006. Pentru informații despre presa austriacă de la începuturi până în anul 1875, vezi Johann Winckler, *Die periodische Presse Oesterreichs. Eine historisch-statistische Studie*, Hrsg. von der k. k. Statistischen Central-Commission, Wien, 1875. Autorul realizează o periodizare a presei, începând cu epoca tereziană și până în timpul regimului absolutist, și analizează publicațiile în funcție de conținut, tendințe, naționalități, limbă, loc și perioadă de apariție.

scurtă vreme. Odată cu înființarea primelor asociații cu caracter național, apar și ziare în limbi naționale: cel dintâi, cu tendințe separatiste, se publică în Boemia, cu titlul „National-Zeitung”.

Ocuparea Vienei în anul 1848 a generat sistarea tuturor ziarelor politice, cu excepția „Ziarului de Viena”, care conținea numai știri și anunțuri oficiale. Au existat încercări de publicare și a altor ziare, cu ton mai moderat spre conservator, dar autoritățile vieneze s-au opus cu vehemență. Și în Bucovina, în anul 1848, frații Alexandru și Gheorghe Hurmuzachi redactează la Cernăuți „Gazeta Bucovinei”, de orientare liberal-moderată, dar apariția ei este întreruptă în 1850, din aceleași considerente. Au existat și demersuri pentru introducerea unei noi legi a presei, dar, din cauza constrângerilor de ordin politic, singurele admise în această perioadă au fost publicațiile de specialitate, neutre, precum și beletristica, nu întotdeauna de bună calitate, care s-a dezvoltat sub formă de foileton.

După instaurarea regimului absolutist, presa a rămas singurul organ de exprimare a doleanțelor popoarelor din monarhia habsburgică. Noul sistem de cenzură, adoptat în 1852, va încerca să controleze nu doar cuvântul scris, ci și spiritul de opoziție, exprimat într-o formă mascată. Cele mai citite ziare din această perioadă erau cele vieneze, „Die Presse” și „Ostdeutsche Post”, precum și „Das Fremdenblatt” sau „Vorstadtzeitung”. În provincie se citeau „Bohemia” (Praga), „Die Grazer Tagespost”, „Czas” (Cracovia).

Publicarea unui ziar politic era acum foarte costisitoare, deoarece întreaga afacere era condiționată economic (financiar), redactorul ziarului fiind constrâns să devină propriul cenzor. Astfel, nu persoana redactorului era direct amenințată, ci ziarul în sine, prin: confiscarea numerelor, suspendarea temporară și, în cele din urmă, definitivă. Ca pedepse, se mai aplicau, doar în anumite cazuri, amenda și arestul. Tendința (orientarea) necorespunzătoare a ziarului e socotită un delict, iar contactul cu ziarul respectiv devine compromițător. Nu puține erau cazurile când diverși demnitari, funcționari de stat, militari erau amenințați cu degradarea dacă se constata că aveau vreo legătură cu o publicație de acest gen. La aceste îngrădiri ale libertății presei se adăugau și interdicțiile privind difuzarea de presă străină și importul de tipărituri. De asemenea, se reintroduc taxa pentru ștampilă, mărită, și taxa pentru inserate (anunțuri).

Situația dificilă a presei a fost ușor ameliorată prin sporirea numărului de cititori. Statistic, crește numărul publicațiilor inofensive, de amuzament, umoristice, precum și al celor de specialitate, încurajate în mod deosebit de stat. Ziarele renunță la articolele cu caracter politic și se orientează spre simple relatări din domeniul economic, ori spre știri locale fără prea mare însemnătate, anunțuri.

Prin Diploma imperială din Octombrie 1859 (Oktober-Diplom) și Patentul din Februarie 1860 (Februar-Patent) are loc o restabilire a regimului constituțional. Presa politică prinde din nou contur, deși restricțiile cu privire la conținut se mențin. Presa cotidiană redevine organ al opiniei publice și poate aborda chestiuni de ordin politic, social și religios. Se dezvoltă acum presa beletristică de calitate („Zeitgeist”, „Figaro”). În anul 1860, se introduc, după model francez, birourile de presă. Abia la sfârșitul anului 1862 se renunță parțial la sistemul represiv. În acest an, la 17 decembrie, se emite o nouă Lege a presei, care intră efectiv în vigoare în martie 1863². Această lege limitează influența autorităților politice asupra conținutului unei publicații, oferă dreptul de a redacta, edita și vinde tipărituri, precum și de a avea o editură proprie³.

² Brockhaus' *Konversations-Lexikon*, vezi capitolul *Österreichisch-Ungarische Monarchie (Kirchenwesen. Zeitungswesen)*, 1895, p. 729.

³ Vezi „Reichs-gesetz-blatt für das Kaiserthum Österreich”, Jahrgang 1863, IV. Stück. Ausgegeben und versendet am 23. Jänner 1863/*Foiaia ordinăciunilor pentru Imperiul austriac*, anul 1863, partea a IV-a, publicată și trimisă la data de 23 ianuarie 1863, cap. 6, *Legea Presei din 17 decembrie 1862*, valabilă pentru

Condiționările sau restricțiile erau însă, în primul rând, de natură economică. Se păstra impozitul pe ziar („Zeitungsstempel” sau „Stempelpflicht”), iar redactorul responsabil al unei publicații periodice putea fi doar un cetățean austriac, care era persoană juridică și avea domiciliul în locul de apariție al publicației⁴. Fiecărui redactor responsabil al unui periodic ce apărea mai mult de două ori pe lună și care trata, chiar și tangențial, evenimentele politice ale zilei sau chestiuni curente politice, religioase sau sociale, îi revenea obligația depunerii unei cauțiuni. Valoarea cauțiunii pentru publicațiile periodice ce apăreau în Viena, sau cel mult la o distanță de 2 mii de aceasta, era de 8 000 de guldeni; în localitățile cu mai mult de 60 000 de locuitori sau în apropierea lor – 6 000; în cele cu peste 30 000 de locuitori sau în apropierea lor – 4 000; în restul localităților – 2 000 de guldeni. Scutite de taxă erau doar publicațiile științifice și de specialitate care dezbăteau probleme legate de profilul acestora⁵.

Editorul avea obligația ca, în termen de 24 de ore de la distribuirea sau expedierea publicației, să trimită un exemplar autorității locale și la sediul procurorului din zonă. Excepție făceau tipăriurile necesare în comerț, circulație, viața mondenă (formulare, chitanțe, cărți de vizită etc.) și publicațiile mai mici de cinci pagini. Pentru fiecare publicație destinată vânzării, cu unele excepții, se trimitea, obligatoriu, câte un exemplar la Ministerul de Stat, Ministerul de Poliție, Biblioteca Aulică Imperială, precum și la fiecare bibliotecă universitară și națională ce se considera îndreptățită să solicite acest lucru. Se asigura, pentru toate acestea, scutirea de la plata taxelor poștale. Mai menționăm că o publicație periodică ce primea anunțuri (inserate) putea fi obligată să accepte decrete imperiale trimise de autorități spre publicare, contra achitării taxelor de inserare specifice.

Evident, nerespectarea acestor prevederi și ale altora atrăgea după sine diverse sancțiuni, de la amenzi, până la privare de libertate, de la interzicerea publicării și la confiscarea publicației, până la distrugerea instrumentelor necesare multiplicării acesteia (mașina de tipar etc.)⁶. Legea privind penalitățile în domeniul presei, *Gesetz über das Strafverfahren in Pressesachen*, extindea sensul noțiunii de „delict de presă”, iar libertatea presei rămânea încă legată de „rațiuni politice”⁷.

Pe de altă parte, tocmai rațiunile politice au făcut ca presa să ia amploare, mai ales în intervalul 1862–1867, deoarece contextul politic intern a fost unul plin de evenimente: conflictul dintre centraliști și federaliști referitor la constituția imperiului, lupta pentru drepturi naționale, lupta dintre conceptul de stat modern și vechile privilegii ale

---

Regatele Boemia, Galiția și Lodomeria, cu Ducatele Auschwitz și Zator și cu Marele Ducat al Cracoviei, pentru Regatul Lombardo-Venețian și Regatul Dalmației, pentru Arhiducatul Austriei Superioare și Inferioare, ducatele Silezia, Steiermarkt, Carintia, Kraina, Salzburg și Bucovina, comitatul Moraviei, principatul Tirol, regiunea Vorarlberg, principatul Görz și Gradisca, comitatul Istria și orașul Triest cu ținuturile sale, p. 148.

⁴ *Ibidem*, p. 149. Impozitul pe ziare și calendare va fi abrogat abia în 1899, prin Legea din 27 decembrie, publicată în „Reichs-gesetz-blatt”, nr. 261. Vezi Ernst Victor Zenker, *Geschichte der Journalistik in Österreich*, Wien, Druck und Verlag der k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1900, Kap. *Die neueste Zeit*, p. 62.

⁵ „Reichs-gesetz-blatt”, Jahrgang 1863, IV., cap. 6, p. 150.

⁶ *Idem*, *Secțiunea a III-a – Reguli privind infracțiunile ce rezultă din conținutul tipăriurilor*, p. 152–154. Interzicerea apariției unei publicații se putea face până la o perioadă de trei luni, numai pe baza unei solicitări speciale a procurorului și numai în cazul în care, datorită conținutului, pedeapsa aferentă se ridica la mai mult de cinci ani de închisoare; sau fuseseră comise două infracțiuni mai mici în același an, ori infracțiunea respectivă fusese comisă de trei ori la rând.

⁷ Ernst Viktor Zenker, *op. cit.*, p. 60–62; Markus Winkler, *Legea presei și cenzura în monarhia habsburgică și în România*, în Andrei Corbea-Hoișie, Ion Lihaciu, Markus Winkler (ed.), *Prolegomene la un dicționar al presei de limbă germană din Bucovina istorică (1848–1940)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, p. 80. În acest volum găsim și un index alfabetic al periodicelor de limbă germană din Bucovina, între 1848 și 1940, alcătuit de Markus Winkler și Ion Lihaciu (p. 153–200).

Bisericii și ale stărilor nobiliare etc. Se adaugă evenimentele externe, la rândul lor de o mare importanță pentru reșezarea pe baze legislative, economice și politice a Imperiului Austro-Ungar: și anume conflictele cu Ungaria și cu Germania (războiul din 1866, soldat cu pierderea provinciilor italienești) și instaurarea dualismului în 1867. În fața acestor probleme, societatea avea nevoie de un for prin care să se exprime, iar acesta nu putea fi altul decât presa. „Nu exista o a doua țară în lume care să aibă de dus, concomitent, o povară mai grea decât cea a luptelor cu propriul destin și nicio presă din lume nu avea o misiune atât de dificilă, plină de responsabilitate, de a prelucra probleme atât de noi, ca presa austriacă de la începutul erei parlamentare.”⁸ Menționăm că, în această perioadă, se înființează periodice valoroase, precum „Neue Freie Presse” (cel mai important organ al grupării liberale pro-constituționale germane) și „Neues Wiener Tagblatt” (ziar democrat, militant pentru drepturile micii burghezii radicale).

La 15 octombrie 1868, se promulgă o nouă lege a presei⁹, prin care se înlătura posibilitatea de suspendare a unui ziar din cauza conținutului său politic. Fără aceste îngrădiri, presa zilnică se dezvoltă și câștigă în popularitate¹⁰, favorizată fiind de modernizarea sistemelor de comunicație (căi ferate, telegraf) și de progresul tehnic (îmbunătățirea performanțelor tiparului). Efectele acestei noi stări de lucruri au fost, în principal, scăderea ratei analfabetismului și dezvoltarea sistemului de educație și învățământ, afirmarea în plan social și politic a Bisericii, constituirea asociațiilor și apoi a unei presei a asociațiilor. În 1869 și 1894, legea amintită mai sus a fost revizuită în unele îmbunătățiri¹¹.

În peisajul cultural și publicistic din Bucovina, anul 1862, al apariției periodicului „Bukowina. Landes- und Amtszeitung”, este unul semnificativ. Trecuseră 12 ani de când Bucovina nu mai avusese un organ oficial propriu¹². După sistarea ziarului „Gazeta Bucovinei”, redactat de frații Hurmuzachi, singurele ziare care circulau în Bucovina erau cele care exprimau oficial poziția guvernului de la Viena (de exemplu, „Landes-Regierungsblatt für das Herzogthum Bukowina”, care a apărut între 1850 și 1859, sau „Wochenschrift der Bukowiner Handels- und Gewerbekammer”, „Buletinul săptămânal al Camerei de Comerț și Meserii din Bucovina”, 1851-1854). Abia după legiferarea unui nou proiect de Constituție a Imperiului, la 26 februarie 1861 (Februarpatent), prin care se înființa și Dieta Bucovinei, dar și prin promulgarea Legii Presei din 17 decembrie 1862, așa cum am arătat mai sus, contextul devine favorabil și tipăririi ziarelor locale. Astfel, la 6 ianuarie 1862, la inițiativa și cu sprijinul financiar al lui Ernst Rudolf Neubauer, apare primul număr al periodicului „Bukowina. Landes- und Amtszeitung”, la tipografia Johann Eckhardt din Cernăuți. La data apariției ziarului, Ernst Rudolf Neubauer se afla în Bucovina de mai bine de 10 ani¹³. Născut la Iglau, în Boemia, la 14 aprilie 1822, urmase școala primară și liceul în orașul natal, apoi studia filosofia la Universitatea din

⁸ Ernst Viktor Zenker, *op. cit.*, p. 64–65.

⁹ „Reichs-gesetz-blatt”, nr. 142/1868: *Gesetz, wodurch mehrere Bestimmungen des Preßgesetzes und des Gesetzes über das Strafverfahren in Preßsachen vom 17. December 1862, Nr. 6 und 7 des Reichs-Gesetz-Blattes vom Jahre 1863, abgeändert werden* (<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=rgb&d>, accesat la 10.09.2018).

¹⁰ Dacă în 1862, în Imperiul austriac existau 345 de publicații periodice, la începutul lui 1869 erau 2 523. Raportat la numărul populației, în Bucovina, în același an, exista un singur ziar la 65 000 de locuitori, spre deosebire de Austria Inferioară, cu unul la 17 750, sau de Boemia, cu 1 la 40 000 de locuitori. Vezi Ernst Viktor Zenker, *op. cit.*, p. 63–64.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Erich Prokopowitsch, în lucrarea *Die Entwicklung des Pressewesens in der Bukowina* [Dezvoltarea presei în Bucovina], Viena, 1962, p. 58, arată că, în Bucovina, abia în anul 1812 apare prima publicație periodică, și anume „Neu und alt eingerichteter Hauskalender” [Calendar vechi și nou], la tipografia Petrus Eckhardt.

¹³ Datele biografice și cele privind activitatea lui Ernst Rudolf Neubauer sunt preluate din monografia semnată de Alfred Klug, *Ernst Rudolf Neubauer. Der Mann und das Werk*, Cernăuți, Verlag V. Mühldorf, 1933.

Praga și dreptul la cea din Viena. După absolvire, rămânea la Viena și se angaja profesor, predând istorie și geografie la clasele de liceu și științele naturale la cele de gimnaziu. Activitatea jurnalistică o începe în anul 1847, când ocupă postul de secretar de redacție al periodicului „Wiener Zeitung”, realizând rubrica de *Foileton* și cea dedicată informațiilor din domeniul științei. Un an mai târziu, este proprietar și redactor responsabil al ziarului „Der freie Wiener”, cu orientare radicală, anticonstituțională, din care mai apar, sub conducerea lui, doar trei numere. Participă la evenimentele Revoluției de la 1848 din capitala Imperiului Habsburgic, este rănit și trimis în fața Tribunalului Militar. După înăbușirea revoluției, încearcă să reintre în învățământ, dar nu i se mai permite să predea în Viena sau în Austria. În 19 martie 1850, este numit profesor suplinitor în cadrul Gimnaziului Superior din Cernăuți.

Activitatea sa de la catedră se va desfășura, începând cu 1862, în paralel cu cea de publicist. În 1874, este numit director al Gimnaziului de Stat din Rădăuți, oraș unde se va stabili și va mai trăi aproape 20 de ani¹⁴. Între preocupările sale se înscriu și cele literare. Debutează cu un volum de versuri, în 1846 (*Schilf und Weide*, împreună cu fratele său, Maximilian), urmat de altele, precum: *Österreichisch-patriotische Lieder* (Viena, 1849), *Die vier Himmelsgegende der Ehe* (Viena, 1855), *Lieder aus der Bukowina* (Viena, 1856), *Nogaia oder die Steppenschlacht* (epopee, tipărită la Rădăuți). O lucrare de ample dimensiuni (334 de pagini), de asemenea în versuri și intitulată *Cantavita*, rămâne în manuscris¹⁵. Neubauer redactează și anuarul Gimnaziului Superior din Rădăuți, în care publică studii pe diverse teme: *Grundzüge zur Geschichte von Serethland*¹⁶, *Fürst Constantin Brâncovan, Basedow und seine Gedanken über das Schulwesen*¹⁷ (apărute și în volum, la Cernăuți, în 1879). A scris și proză, între lucrările semnificative numărându-se *Erzählungen aus der Bukowina* (Cernăuți, 1874), *Gottes Fügung. Kriminalnovelle aus der Bukowina*¹⁸, *Das Geschenk des Feuer-Königs*¹⁹. „Opera principală a activității culturale a lui Neubauer în Bucovina”²⁰, după cum scria acad. D. Vatamaniuc, este periodicul „Bukowina». Landes- und Amtszeitung”²¹. La solicitarea administrației Bucovinei, care se bucura acum de statutul de ducat²², E. R. Neubauer încheie un contract pentru mai mulți ani, angajându-se să redacteze un organ de presă oficial al provinciei.

Preluând formatul „Gazetei Bucovinei” a fraților Hurmuzachi, ziarul este scris în limba germană, cu caractere gotice. Apare de trei ori pe săptămână (miercuri, vineri și duminică), în numere de patru pagini, și reunește, în filele sale, informații de natură politică, socială și culturală din toate provinciile Imperiului Habsburgic²³. În perioada 1 ianuarie – 30 iunie 1864 apare zilnic. Articolele nu sunt semnate și nu se face referire

¹⁴ Franz Wiszniowski, *Radautz, die deutscheste Stadt des Buchenlanades*, Waiblingen, 1966, p. 312–315.

¹⁵ August Nibio, *Autobiographisches von E. R. Neubauer*, în „Die Heimat”, anul II, nr. 26, 31 august 1921, p. 2–4. Articolele biobibliografice despre E. R. Neubauer, semnate de August Nibio, au fost publicate și în „Czernowitzer deutsche Tagespost”, anul VII, nr. 1919, 24 iulie 1930, p. 5; nr. 1922, 27 iulie 1930, p. 2; nr. 1985, 11 octombrie 1930, p. 3; nr. 1991, 18 octombrie 1930, p. 3; nr. 1992, 19 octombrie 1930, p. 3.

¹⁶ *Vezi Erste Jahreschrift des Staats-Gymnasiums in Radautz*, 1874, p. 1–3.

¹⁷ *Vezi Vierte Jahreschrift des Staats-Gymnasiums in Radautz*, 1874, p. 1–42.

¹⁸ Nuvelă apărută în „Deutscher Kalender für die Bukowina”, Czernowitz, 1930, p. 93–109.

¹⁹ *Vezi W. Cappilleri, Buchenblätter. Jahrbuch für deutsche Literaturbestrebungen in der Bukowina*, Czernowitz, 1864, p. 136–142.

²⁰ D. Vatamaniuc, *Ernst Rudolf Neubauer, profesor, scriitor și jurnalist*, în „Analele Bucovinei”, anul I, nr. 1, București, Editura Academiei Române, 1994, p. 119.

²¹ Colecția periodicului se află la biblioteca Institutului „Bucovina” al Academiei Române din Rădăuți.

²² D. Vatamaniuc, *op. cit.*

²³ August Nibio, *Die erste deutsche Zeitung in der Bukowina*, în „Deutscher Kalender für die Bukowina 1929”, Czernowitz, p. 51–59.

la existența unui colegiu redacțional. Excepție fac cele referitoare la activitatea Dietei Bucovinei, în timpul sesiunilor dietale, când rezumatele ședințelor sunt semnate de David Tittinger, renumit comerciant evreu din Cernăuți²⁴, și corespondențele de la Sireț, trimise la redacție de Josef Kunz, grefier, de asemenea cunoscut ca poet și nuvelist²⁵. Presupunem că articolele care conțin informații din afara teritoriului Bucovinei, de exemplu, din teritoriile locuite de români, sunt furnizate de corespondenți, dar nici acestea nu sunt semnate. Se specifică sursa (titlul publicației) doar în cazul articolelor preluate din presa străină. Caseta tehnică include precizarea că ziarul se tipărește la tipografia lui Johann Eckhardt din Cernăuți, iar redactor și editor este Ernst Rudolf Neubauer.

Ca structură, periodicul cuprinde o secțiune oficială („Amtsblatt” sau „amtlicher Teil”), în care sunt prezentate decrete și legi promulgate de guvernul de la Viena, comunicate ale guvernământului și Dietei Bucovinei și ale altor autorități provinciale), o secțiune neoficială („nicht amtlicher Teil”, care conține relatări ale evenimentelor politice din Transilvania, Moldova și Valahia, precum și știri externe, și o secțiune specială, dedicată Bucovinei („Bukowina”, sau „Vom Lande”), în care sunt prezentate evenimente care se petrec în Cernăuți, dar și în alte localități ale provinciei. Ziarul conține o pagină intitulată „Intelligenzblatt”, pentru anunțuri ale proprietarilor funciari, comercianților, ale asociațiilor și societăților oficiale și private, rapoarte ale Camerei de Comerț și Meserii din Cernăuți, reclame etc. De asemenea, de aici nu lipsesc „invitațiile la prenumerare”, adică la achiziționarea ziarului sub formă de abonament și informații privind persoanele de contact însărcinate cu distribuirea sa. Timp de trei luni, ianuarie–martie 1862, „Bukowina Zeitung” are și un supliment literar, „Sonntagsblatt” („Foaia de duminică”), care apare o dată pe săptămână și este dedicat, în principal, literaturii.

E. R. Neubauer intenționa să redacteze și o versiune românească a ziarului. În 1862, el publică un anunț privind organizarea unui concurs pentru ocuparea postului de redactor în limba română, dar nu se prezintă niciun candidat. Întreaga activitate de redacție cade în sarcina sa, o muncă dificilă, și, după cum se va dovedi ulterior, costisitoare. Despre scopul/rolul ziarului „Bukowina”, în articolul-program din primul număr, „de probă”, după cum se arată în pagina 1, publicat la 6 ianuarie 1862, redactorul E. R. Neubauer preciza următoarele:

Ne propunem să relatăm, periodic, despre cele mai importante și mai interesante evenimente din țara noastră, într-o rubrică proprie. Oferind fiecăruia ocazia de a-și exprima propriile observații și experiențe, sau dorințe venite din partea populației, considerăm că venim în așteptarea unei necesități resimțite de multă vreme în Bucovina: publicarea unui ziar local. Vom lăuda binele și vom critica răul. Toate cele ce privesc țara în care trăim, care au cu adevărat de a face cu progresul spiritual și material al Ducatului Bucovinei, își vor găsi aici un loc, atât în scopul înlăturării neajunsurilor, cât și al recunoașterii adevăratelor merite ale provinciei noastre²⁶.

²⁴ David Tittinger (3.02.1834, Suceava – 29.05.1900, Cernăuți), a fost membru în Camera Deputaților a Consiliului Imperial din Viena și al curiei Camerei de Comerț și Industrie a Bucovinei între anii 1886–1889, 1890–1891, 1892–1898 și 1898–1900. Vezi Mihai-Ștefan Ceaușu, *Parlamentarism, partide și elită politică în Bucovina Habsburgică (1848–1918)*, Iași, Editura Junimea, 2004, p. 528–529.

²⁵ D. Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 120.

²⁶ „Bukowina. Landes- und Amtszeitung”, Cernăuți (în continuare, „Bukowina Zeitung”), nr. 1, 6 ianuarie 1862, p. 4. În original: „Wir haben uns vorgenommen, das Wichtigste und Interessanteste von den Ereignissen unseres Landes in einer eigenen Rubrik regelmässig zu berichten. Indem wir dadurch Jedermann die Gelegenheit bieten, seine eigenen Beobachtungen und Erfahrungen, oder etwaige Wünsche von Seite der Bevölkerung zur öffentlichen Kenntnis zu bringen, glauben wir nur einem in der Bukowina längst ersehnten

Meritul redactorului E. R. Neubauer rămâne acela de a fi realizat un periodic ce reprezintă, în sine, o oglindă a societății bucovinene din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, și o sursă de informații foarte valoroasă pentru cercetarea trecutului Bucovinei. Citind ziarul „Bukowina Zeitung”, putem obține o imagine de ansamblu asupra vieții provinciale bucovinene în perioada menționată. Sub aspect politic, poate cea mai intens popularizată în paginile ziarului este activitatea Dietei Bucovinei. Periodic, se publică articole alcătuite pe baza protocoalelor stenografice întocmite în cadrul sesiunilor dietale din perioada 22 aprilie 1861 – 28 februarie 1867. Colaborator al lui Neubauer și semnatar al acestor articole, intitulat *Landtagsschwalben*, este David Tittinger. Sunt prezentate acțiuni și proiecte importante propuse de deputații bucovineni, îndeosebi de Eudoxiu Hurmuzachi. Aici se înscriu, în primul rând, dezbaterile pe marginea Legii fundamentale de stat din 26 februarie 1861 și implicațiile ei pentru Bucovina. După redobândirea autonomiei față de Galiția și alegerile electorale din 21 martie 1861, la începutul anului 1862, Neubauer scria, referindu-se la prima sesiune a Dietei, din anul 1861:

Comitetul Țării se afla, după încheierea primei sesiuni, pe un teren nou, străin lui; raza sa de acțiune, conferită prin statutul Dietei, i-a fost recunoscut doar teoretic. Prin faptul că Bucovina, pe toată perioada de când aparține Austriei, a fost un district al Galiției, deci neindependentă, și prin faptul că în Comitetul Țării, care își avea sediul la Lemberg, n-a fost niciodată vreun om din Bucovina, la noi în țară nu s-a știut niciodată nimic despre Dieta galițiană și de organul ei [reprezentativ – n.n.]. În ce situație defavorabilă trebuie să se fi aflat primul Comitet al Țării Bucovinei când a prezidat primele ședințe, nu e greu de înțeles²⁷.

În numerele următoare, Neubauer prezintă, cu explicații lămuritoare, Legea fundamentală de stat pentru Bucovina și care erau prevederile acesteia în legătură cu atribuțiile Dietei.

Proiectul noii Legi comunale (*Gemeindegesezt*) ocupă un spațiu generos în paginile ziarului „Bukowina”. În articolul *Ein Wort über unseren Gemeindegeseztentwurf*²⁸, Neubauer este de părere că o comunitate liberă și autonomă „este o reprezentare la scară redusă a statului în sine și poate rezolva o mare problemă socială a timpului: satisfacerea dorințelor și a voinței îndreptățite a tuturor cetățenilor”, că aceasta, „prin raportarea la mecanismul statului [...] funcționează mai simplu, pe principii axate pe înțelegere reciprocă, pe adevăratul spirit național”. Se face referire, de asemenea, la faptul că în Consiliul Imperial de la Viena a fost adoptat un proiect de lege privind

---

und tief gefühlten Bedürfnisse zu genügen. Die Tradition von Haus zu Haus, welche bisher bei Thee- und Kaffee-Gesellschaften als einziges Surrogat für eine Orts-Zeitung gelten konnte, muss nunmehr der wahren Oeffentlichkeit, dem echten unverfälschten, wengleich manchmal bitteren Tranke der Tatsachen, und einer unparteiischen Kritik derselben weichen. Das Gute soll von uns lobend hervorgehoben, das Schlechte ohne Scheu getadelt [...]. Alle, die es mit dem Staate, in welchem wir leben, sowie mit dem geistigen und materiellen Fortschritte des Herzogthumes Bukowina ehrlich meinen, werden uns bei unseren Bestrebungen gerne die Hand reichen, und ebenso zur Beseitigung von Uebelständen, als zur Anerkennung des wahren Verdienstes in unserer Provinz, beitragen”.

²⁷ *Ibidem*. În original: „Der Landesausschuss stand nach dem Schlusse der ersten Landtagssession auf einem neuen, ihm fremden Boden; der Wirkungskreis, der ihm durch das Landtagsstatut zugewiesen wurde, war ihm nur theoretisch bekannt. Dadurch, dass die Bukowina fast während der ganzen Zusammengehörigkeit mit Oesterreich, einen Kreis Galiziens bildete, also unselbstständig war, und dadurch, dass im Landesausschusse, der in Lemberg seinen Sitz hatte, niemals ein Mann aus der Bukowina sass; wusste man bei uns zu Lande so gut wie nichts von Galizianischen Landtage und dessen Organ. In welcher ungünstiger Lage sich daher der erste Bukowiner Landesausschuss befinden haben müsse als er seine ersten Sitzungen abhielt, vermögen Unbefangene leicht beurtheilen”.

²⁸ Idem, nr. 71, 1862, p. 3.

„organizarea vieții comunităților”, în care, la art. 22, se preciza că toate capitalele de provincii puteau obține un statut bine stabilit, ratificat prin așa-numita „lege a țării” (*Landesgesetz*). Ca urmare, reprezentanții comunității orașului Cernăuți (*Gemeindevertretung*) au elaborat un nou proiect de lege comunală, în cadrul mai multor întruniri ale consiliului orașenesc, și l-au supus dezbaterii în Dieta Bucovinei. Legea comunală pentru Ducatul Bucovinei avea să fie ratificată abia la 14 noiembrie 1863, motiv pentru care Neubauer va scrie, într-un alt articol, că autorii proiectului de lege ar tinde să păstreze prevederile legii comunale anterioare, promulgată în 1859, că nu ar dori îmbunătățiri, ci „să împartă cetățenii orașului în servitori, țărani, burghezi și nobili”; și că întregul demers ar păstra, în sine, aceleași vechi principii conservatoare, prezentate într-o „haină liberală”.

În numerele din anul 1862, mai rețin atenția articolele despre activitatea delegației românești formate din Andrei Șaguna, Andrei Mocioni, Eudoxiu Hurmuzachi ș.a., care cereau Curții din Viena separarea ierarhiei religioase a românilor de Patriarhia din Carlowitz. Se menționează întrevederile membrilor delegației cu arhiducele Rainer, ministrul Schmerling și cu cancelarii aulici ai Transilvaniei și Ungariei. Subiectul este reluat și dezbătut în numerele din anul 1864, cu accent pe propunerea lui Eugenie Hacman, în cadrul Sinodului de la Karlowitz, privind crearea a două biserici românești sub protecția Mitropoliei sârbești.

Numit de împăratul Franz Josef, în februarie 1862, în funcția de vicepreședinte al Dietei (vice-căpitan al Țării Bucovinei), în urma demisiei lui Eugenie Hacman, Eudoxiu Hurmuzachi a deschis a doua sesiune a Camerei provinciale, la 12 ianuarie 1863. Ziarul „Bukowina” face referire la discursul său, arătând susținerea sa față de directivele curții vieneze și convingerea că, astfel, Bucovina își va putea păstra individualitatea și caracterul românesc²⁹.

Tot în anul 1863, găsim informații privind implicarea lui Eudoxiu Hurmuzachi în situația țăranilor din Ocolul Câmpulung. Se amintește memoriul adresat de acesta împăratului (*Strigătul după ajutor al comunelor Ocolului Câmpulungului Moldovenesc din Bucovina*) și înființarea unei comisii care să soluționeze conflictul, la 17 iulie 1863. Activitatea comisiei este urmărită, sporadic, și pe parcursul anului 1864.

Mai amintim aici și implicarea Dietei Bucovinei în chestiunea folosirii limbii materne în cadrul școlilor populare din mediul rural. Dacă, în 1862, Neubauer semnala existența Gimnaziului greco-ortodox la Suceava (numit după împăratul Franz Josef), inaugurat în 1860, apoi deschiderea Școlii Superioare greco-ortodoxe la Cernăuți, cu predare în limba germană și cu româna și ruteana ca obiecte de studiu, dar și construirea (cu sprijinul Fondului religios ortodox) a unei clădiri noi pentru școala reală din Cernăuți, cu patru clase, în care religia și limba română urmau să fie predate în limba română³⁰, în 1865, redactorul scrie despre sesizarea trimisă de Dietă Consistoriului episcopal cu privire la faptul că predarea se făcea aproape numai în germană. Soluția de compromis propusă a fost introducerea limbii germane din clasa a treia sau din semestrul al doilea al clasei a doua.

În afara aspectelor enunțate mai sus, activitatea Dietei Bucovinei este prezentată în ziarul „Bukowina” în articole legate de: acoperirea și rambursarea datoriei rezultate în urma degrevării de sarcini a micii proprietăți, reeșalonarea acestei datorii și preluarea ei în cadrul datoriei publice, proiectul legii privind completarea serviciului militar, proiectul

²⁹ Idem, nr. 210, 1863, p. 4.

³⁰ Idem, nr. 140, 141, 1862, p. 4.

de construire a unui sediu al Dietei, administrarea orașului Cernăuți, consiliul local și atribuțiile acestuia, preluarea Bibliotecii Țării, înființarea de sucursale ale Băncii Naționale (*Nationalbank*) austriece pe teritoriul Bucovinei, susținerea prescrierii impozitului pe venit și pe profit, introducerea cărților funciare, probleme legate de stabilirea cadastrelor, de împărțirea terenurilor și ale reglementării propinației, normarea legală a taxei de concurență pentru construcția de drumuri, cererea de reglementare a învățământului elementar, scutirea de serviciul militar a celor care urmau învățământul tehnic și a candidaților la posturi în învățământ, susținerea financiară a asociațiilor medicale, a văduvelor și orfanilor de război etc.

În ceea ce privește viața socială a provinciei, articolele din „*Bukowina Zeitung*” pe această temă se referă, în principal, la eforturile de modernizare întreprinse de autoritățile locale în capitala Bucovinei, un oraș aflat în curs de dezvoltare. În acest sens, este urmărită activitatea consiliului local, ales pentru prima dată în anul 1863³¹ și aflat sub jurisdicția autorităților provinciale. Din 1864, acest consiliu orășenesc devine de sine stătător. Despre modul în care consiliul orășenesc reușea sau nu să-și îndeplinească atribuțiile, aflăm din rubricile dedicate dialogului cu cititorii, intitulate *Eingesendet* [Pe adresa redacției] sau *Wünsche und Beschwerden des Publikums* [Dorințe și reclamații ale publicului]³².

Interesante sunt și articolele privind construirea de lăcașuri de cult. O parohie romano-catolică a orașului Cernăuți exista încă din 1812. În 1864, este sfințită catedrala greco-orientală și „se pune piatra de temelie” a reședinței episcopale, construcție care va fi finalizată și inaugurată abia în 1882. Neubauer le numește „podoabele orașului” și publică descrieri detaliate ale acestora și ale slujbelor religioase oficiate cu prilejul sărbătorilor importante.

„*Bukowina Zeitung*” oferă și informații de ordin economic. Se publică regulat lista prețurilor cerealelor, știri despre circulația mărfurilor în piețele și târgurile din Cernăuți și din provincie, precum și schimburile comerciale dintre Bucovina și Galiția, Moldova sau Transilvania. La acestea se adaugă și articole mai generale, de exemplu, referitoare la posibilitatea diversificării activității economice și de producție în Bucovina, de pildă prin creșterea viermilor de mătase, înființarea unei societăți de exploatare a petrolului în Bucovina, deschiderea unei fabrici de băuturi carbogazoase („*moussierende Getränke*”), despre avantajele apiculturii etc.

Lipsa unui sistem de transport public și comercial este des invocată, de aceea construirea căii ferate Lemberg – Cernăuți, concesionată de Societatea feroviară Sapiaha Brassei et Comp., nu putea fi ignorată. Ziarul relatează detaliat inaugurarea acestei linii feroviare, la 1 septembrie 1866. Neubauer își exprimă speranța că această linie „va aduce țara mai aproape de centrul imperiului și o va pune în legătură directă cu vestul Europei, avantaj ce se va resimți curând în toate ramurile industriei și ale agriculturii”³³.

O sursă importantă de date statistice privind starea economică (și nu numai) a populației Bucovinei, căruia ziarul „*Bukowina*” îi consacră o rubrică specială, este *Handels- und volkswirtschaftliche Nachrichten* [Știri comerciale și economico-demografice]. La baza ei se află *Raportul Camerei de Comerț și Meserii*, din care se publică

³¹ Vezi Rudolf Wagner, *Vom Moldauwappen zum Doppeladler. Ausgewählte Beiträge zur Geschichte der Bukowina. Festgabe zu seinem 80. Geburtstag*, Augsburg, Hofmann Verlag, 1991, p. 224.

³² „*Bukowina Zeitung*”, nr. 113, 1862, p. 3. Acestea vizau, de pildă, înființarea unui serviciu de pompieri³², lucru ce va fi realizat abia în 1866; pavarea străzilor existente și construirea altora noi, igienizarea orașului, modernizarea mijloacelor de transport etc.

³³ Idem, nr. 147, 30 decembrie 1866, p. 1.

periodic informații privind împărțirea politico-administrativă a provinciei, ponderea naționalităților, nivelul de trai, condițiile de locuit, ocupația, religia, nașteri, căsătorii, decese etc. O categorie aparte o reprezintă așa-numitele rapoarte sanitare (*Sanitätsberichte*), care inventariază cazurile de boală (epidemiile), frecvența bolilor contagioase, precum și cele care prezintă rata criminalității în provincie³⁴. Există, de asemenea, și rapoarte întocmite de Tribunalul din Cernăuți, care aduc la cunoștință diverse procese și infracțiuni.

Pentru impactul lor asupra vieții sociale din Bucovina, amintim aici și asociațiile și societățile de binefacere și de întrajutorare. O organizație de acest tip exista deja în Bucovina, din 1816, la Câmpulung, și oferea ajutor material membrilor săraci ai comunității. O alta apare în 1825, la Cernăuți. După 1848, numărul lor ia amploare, venind în sprijinul bolnavilor, văduvelor, orfanilor, meșteșugarilor și elevilor cu stare materială precară. Și în perioada de apariție a ziarului „Bukowina” astfel de organizații erau foarte active, precum Asociația „Împăratul Josef” (Kaiser-Josef-Verein) pentru studenții săraci ai Gimnaziului din Cernăuți sau Asociația „Împărăteasa Elisabeta” (Kaiserin-Elisabeth-Verein). Despre cea dintâi se scrie:

În cursul anului 1861, au fost plătite zece burse a câte 50 de guldeni valută austriacă și mai multe sute de guldeni ajutor financiar către studenți săraci. Să nu uităm să amintim că în anul precizat o a doua sursă mărinimoasă a venit în întâmpinarea nevoilor studenților, și anume baronul Nicolae Petrino, care a acordat de asemenea zece burse unor studenți nevoiași, dar silitori³⁵.

La acestea se adăugau asociațiile profesionale ale funcționarilor, învățătorilor și medicilor. Neubauer publică deseori anunțuri privind întruniri locale sau „consorțiale”, însoțite de ordinea de zi corespunzătoare, fapt care demonstrează cât de activi erau membrii acestora.

Asociația medicală a fost înființată în noiembrie 1866 și invita să i se alăture „toți medicii domiciliați în Bucovina, ca membri cu drepturi depline”, împreună cu „medici din alte provincii, apoi farmaciști și medici veterinari” locali³⁶. Se precizează că, în momentul înființării, gruparea avea deja 34 de membri. În 1867 ia ființă Clubul de Tir – primul în Bucovina, la inițiativa directorului Gimnaziului cezaro-crăiesc din Cernăuți, Stephan Wolf. La 7 aprilie același an a avut loc adunarea generală, în cadrul căreia au fost discutate aprobarea statutului, activitatea comitetului provizoriu și alegerea prezidiului acestui club³⁷. Mai amintim aici și Asociațiile Cazinourilor din Cernăuți, care organizau baluri și seri dansante, unele și cu scop caritabil. Asociațiile și societățile studențești vor

³⁴ În anul 1866, de exemplu, provincia s-a confruntat cu o puternică epidemie de holeră și tifos. Rapoartele sanitare arată cum condițiile precare de trai și sărăcia populației, amplificate de starea de război, au cauzat un număr atât de mare de îmbolnăviri și de persoane decedate, încât a fost necesar un cimitir nou. La acestea s-au adăugat cazuri frecvente de sinucideri, crime și furt. Pentru mai multe detalii, vezi *Hauptbericht über das Herzogthum Bukowina für die Periode vom Jahre 1862–1871*, herausgegeben von der Bukowinaer Handels- und Gewerbekammer, Lemberg, Druck von K. Piller, Selbstverlag der Handelskammer, 1872.

³⁵ „Bukowina Zeitung”, nr. 3, 16 ianuarie 1862, p. 3. În original: „Es wurden im Verlaufe des Jahres 1861 zehn verliehene Stipendien à 50 Gulden öst. Währ. und mehrere hundert Gulden Hand-Unterstützungen an arme Studierende ausgezahlt. Dabei darf nicht unerwähnt bleiben, dass sich in dem erwähnten Jahre der Hilfsbedürftigkeit armer Studierender ausser dem obigen Vereine noch eine zweite reiche Quelle mildthätigem Entgegenkommens eröffnet hat, indem [...] Herr Baron Nikolaus Petrino gleichfalls zehn Stipendien à 50 Gulden öst. W. an zehn arme und zugleich fleissige Studierende auszahlen liess”.

³⁶ Idem, nr. 8, 18 ianuarie 1867, p. 3.

³⁷ Idem, nr. 41, 5 aprilie 1867, p. 3.

apărea abia după inaugurarea Universității din Cernăuți (1875). Specific pentru această perioadă este faptul că uniunile și asociațiile încă nu aveau caracter național, deși majoritatea dintre ele au fost inițiate de cetățeni germani (vorbitori de limbă germană)³⁸.

Sub aspect cultural, ziarul „Bukowina” oferă informații bogate din domeniul literaturii, teatrului și muzicii. Menționăm anterior că „Bukowina” a avut, pentru o perioadă limitată, un supliment literar, intitulat „Sonntagsblatt zur Unterhaltung und Belehrung”/„Foaia de duminică spre amuzament și instruire”. Primul număr a apărut la 5 ianuarie 1862. În articolul program, Neubauer justifică alegerea titlului prin faptul că „duminica este ziua dedicată spiritului” și numai „spiritul este izvorul progresului în oameni”. El arată că suplimentul este „prima publicație beletristică din Bucovina”³⁹, cu ajutorul căreia dorește să contribuie la educarea spirituală a comunității bucovinene, pentru ca aceasta să devină membră a „comunității de idei” a „popoarelor cultivate ale lumii”. În continuare, Neubauer afirmă:

[...] la începutul anului 1862 ne putem dori cel puțin să avem norocul de a trăi într-un stat care a intrat deja în rândul celor mai evoluat din punct de vedere cultural, care are o constituție, și aceasta înseamnă o cale comună a progresului neîngrădit al spiritului. Și pe această cale să mergem înainte, după puterea noastră, să canalizăm energia poporului asupra lui însuși, arătându-i care îi sunt valorile și să-l încurajăm să-și folosească talentele [...]⁴⁰.

Un spațiu generos în paginile suplimentului este rezervat liricii. Epopeea *Cântecul Ideonilor* (*Ideonenlied oder Ardas Fahrt und Hochzeit*), creația lui Neubauer, se publică în episoade, în fiecare număr. În afară de acestea, Neubauer este preocupat să promoveze autori tineri și/sau puțin cunoscuți. În numerele 5, 6 și 7 sunt tipărite *Cântecele rutenesti* ale lui Josef von Fedkowicz (Ossip Jurji Fedkovyc), un tânăr ucrainean, care s-a bucurat de sprijinul lui Neubauer în devenirea și afirmarea sa ca poet și căruia i-a dedicat ulterior un volum de poezii, intitulat *Am Tschermusch. Gedichte eines Uzulen (Pe Ceremus. Poeziile unui huțul, Cernăuți, 1882)*. Lucrarea conține 45 de poezii⁴¹. În „Sonntagsblatt”, îi apar și câteva traduceri din cântece populare rutenesti (*Der Huzulen-Bergschütz, Der Kosak, Kriegerstod, Der bewährte Rath, Liebe*), alături de o introducere, în care vorbește despre frumusețea poeziei populare naționale a rutenilor⁴². Iancu Lupul, cunoscut ca politician român (a fost membru în consiliul orașului Cernăuți, deputat în Parlamentul de la Viena, temporar președinte al Camerei Senatului), a scris și el poezii, în limba germană, care stau sub influența lui Nikolaus Lenau, Heinrich Heine și Neubauer. Publică în „Sonntagsblatt” creațiile *Horatanz, Die Liebe și Am Abend*. Moritz Amster, „primul scriitor bucovinean de origine evreiască”, cum îl numește Neubauer, își publică textele sub pseudonimul M. von Buchland. Este colaborator al periodicelor „Allgemeine Zeitung des Judentums” și „Wiener Blätter”⁴³. Publică în suplimentul literar povestirea *Onkel Leon*. Amster a colaborat și la ziarul „Bukowina”, scriind eseuri, foiletoane, versuri

³⁸ Rudolf Wagner, *op. cit.*, p. 90.

³⁹ „Sonntagsblatt der Bukowina”, nr. 1, 1862, p. 1; vezi și Luzian Geier, „Sonntagsblatt der Bukowina”, „Der Südostdeutsche”, 20 ianuarie 2000, p. 1.

⁴⁰ „Sonntagsblatt der Bukowina”, nr. 1, 1862, p. 1.

⁴¹ Maria Klačnska, *Die deutschsprachige Literatur Galiziens und der Bukowina von 1772 bis 1945*, în Isabel Röskau-Rydel, *Deutsche Geschichte im Osten Europas. Galizien, Bukowina, Moldau*, Band V, Berlin, Siedler Verlag, 1999, p. 424.

⁴² *Ibidem*, p. 423–424.

⁴³ *Spätereckung einer Literaturlandschaft. Die deutsche Literatur der Bukowina*, în Amy Colin, Alfred Kittner, *Versunkene Dichtung der Bukowina*, München, Wilhelm Fink Verlag, 1994, p. 347.

și mici articole privind situația evreilor din provincie. Este autorul unei comedii, *Die verkaufte Leibrente*, care a fost prezentată în 1865 la Cernăuți și mai apoi pe scenele vieneze.

Alți autori bucovineni, ale căror creații se regăsesc în „Sonntagsblatt”, sunt: Josef Kunz⁴⁴ (*Wach auf!; Ein Traum*), Moritz Beill, cu traduceri din limba rusă (*Der Stern des Ostens, Xenia und Timohin, Die Braut der Wölfe, Auf Erden das Schönste*); Ludwig Adolf Staufe (*Fahrwol!*). Acestea și alte poezii, semnate de Moritz Amster, Herman Bresnitz, Leo Christofor von Issakiewicz, Gustav Adolf Nadler, M. S. Rabener, Isidor Friedrich Sauerquell⁴⁵ și F. A. Wickenhauser, au fost publicate de Wilhelm Cappilleri, în 1864, în antologia de versuri *Buchenblätter. Dichtungen aus der Bukowina* (Czernowitz, tiparul Rudolf Eckhardt).

Suplimentul „Sonntagsblatt” conține și traduceri de texte în proză, care aparțin literaturii ruse⁴⁶ (*Das Kloster Otrotch*), engleze⁴⁷ (*Der schwimmende Leuchtturm*) și spaniole⁴⁸ (*Die Zigeunerin. Eine spanische Erzählung*). Iar numărul 11 al publicației vine cu o rubrică nouă: *Literatură și artă*. Neubauer semnalează aici cărți nou apărute, ca de exemplu volumul lui F. X. Knapp, *Illustrierte Bukowina*⁴⁹, pe care o consideră „o operă artistică” și îi publică trei ilustrații: *Casă de huțuli, Mănăstirea Dragormirna și Orașul Suceava*. În cadrul aceleiași rubrici, în numărul 13, Neubauer face o amplă recenzie lucrării *Der dreißigjährige Krieg in historischen Liedern (Războiul de 30 de ani în cântece istorice)*, editat de J. Opel și A. Cohn (Halle, 1862), exemplificând cu versuri. În supliment se mai publică trei texte pe teme de agricultură (Moritz Amster, *Landwirtschaftlicher Beitrag*⁵⁰, *Die materiellen Zustände des Bukowiner Landmanns, Skizze von St. N.*⁵¹; *Vortrag des Herrn Ritter von Perger über „Deutsche Baumsagen”, gehalten am 18. Dezember 1861 im Hörsaal der Chemie des k. k. polytechnischen Institutes in Wien*⁵²).

Din motive financiare, Neubauer n-a putut continua redactarea „Foii de duminică”, dar a publicat literatură în ziarul „Bukowina”, în cadrul rubricii *Foileton*, alături de comentarii, recenzii, cronici și reclame la noi publicații. La început, o carte nouă era prezentată sub forma unui anunț, apoi Neubauer deschide o rubrică destinată semnalului editorial, intitulată *Din literatură sau Literatură și artă*. Sunt prezentate aici volume semnate de Teodor Lupul, de același F. X. Knapp, cu ilustrațiile *Valea Putnei și Fântâna Albă*, și din nou volumul lui Wilhelm Cappilleri, *Buchenblätter*, antologia de poezie bucovineană, despre care, la 1 iulie 1864, scria că „este o colecție de versuri spre folosul Bibliotecii Țării Bucovinei, la care au contribuit talente poetice, așa cum sunt bucovinenii autentici”⁵³. Mai găsim o transpunere în ebraică a cărții lui Byron, *Hebrew Melodies*, realizată de M. S. Rabener, profesor de specialitate la liceul israelit din Cernăuți⁵⁴, precum

⁴⁴ *Ibidem*, p. 379. A fost colaborator al lui Neubauer și unul dintre fondatorii Societății Muzicale „Armonia”. A scris poezii și balade, care au fost tipărite în volumul editat de Alfred Klug, *Bukowiner deutsches Dichterbuch* și în publicația cernăuțeană „Der Tag”.

⁴⁵ *Spätentdeckung einer Literaturlandschaft*, p. 396. A fost un poet tânăr bucovinean, ale cărui date personale nu se cunosc. Textele sale descriu peisajul local și conțin motive din folclorul românesc.

⁴⁶ „Bukowina Zeitung”, nr. 2, 1862, p. 11–14.

⁴⁷ *Idem*, nr. 3, 1862, p. 18–23.

⁴⁸ *Idem*, nr. 11, 1862, p. 82–84; nr. 12, 1862, p. 90–93.

⁴⁹ „Sonntagsblatt der Bukowina”, nr. 11, 1862, p. 88. Titlul complet: *Die illustrierte Bukowina. Gezeichnet und herausgegeben von Franz X. Knapp in großen Bildern, text de E. R. Neubauer, în românește de I. Mitkiewicz*.

⁵⁰ *Idem*, nr. 9, 1862, p. 71.

⁵¹ „Bukowina Zeitung”, nr. 10, 1862, p. 78–80.

⁵² *Idem*, nr. 8, 1862, p. 64; nr. 9, 1862, p. 69–71.

⁵³ *Idem*, nr. 135, 1864, p. 3.

⁵⁴ *Idem*, nr. 63, 1864, p. 4.

și o recenzie a lucrării *Israelitische Moralthologie*, de Samuel David Luzatto (Viena, 1862), tradusă din italiană de L. C. Igel, doctor în teologie și filosofie, rabin al Bucovinei și al Cernăuțiului, lucrare despre al cărei scop Neubauer spune că este „consolidarea principului umanist” și „înlăturarea tuturor prejudecăților”⁵⁵.

Teatrul și muzica se bucură de un spațiu generos în paginile ziarului „Bukowina Zeitung”. Neubauer era conștient de faptul că acestea erau un mijloc de educare culturală a populației și de promovare a vieții artistice în Cernăuți, prin urmare, a creat o rubrică specială, dedicată cronicilor teatrale și muzicale. La 1862, în Cernăuți se afla o companie teatrală poloneză, care dădea reprezentații în sălile hotelurilor „Moldova”, „La pajura neagră” și „Prințul de coroană”. Prima clădire destinată teatrului, amenajată pe cheltuiala lui Nicolae, cavaler de Bruckenthal a fost inaugurată la 10 iunie 1863, când a avut loc și primul spectacol⁵⁶. Începând cu 1 octombrie 1863, Cernăuțiul are și o trupă de teatru germană, cu actori renumiți la acea vreme: Eugène Schmid de la Teatrul de Stat din München, Josef Stampfl de la Teatrul de Stat din Viena, Wilhelm Roman Cappileri de la Teatrul Wiedner. Directorul noului teatru era Lucian Eysenbach, un om cu o bogată experiență în domeniu.

În 13 martie 1864, la Cernăuți s-au prezentat și piese românești. Directoarea companiei teatrale, sosită de la Iași, era bine cunoscuta Fanni Tardini. În primul sezon, trupa a susținut 20 de spectacole cu un repertoriu de 30 de piese. La scurt timp după aceasta, la Cernăuți ajunge și o companie teatrală italiană, astfel încât capitala Bucovinei trăiește rara situație de a se bucura de patru teatre în patru limbi diferite⁵⁷. Din repertoriul companiei poloneze, Neubauer menționează: *Die Ritter des Nebels* (din franceză de H. H. Danery și C. Bourget), *Meister und Geselle* de Korzeniowski, Schiller – *Kabale und Liebe*, V. Hugo – *Les Misérables*. În 1864, actorii polonezi au organizat un spectacol în onoarea lui William Shakespeare și au pus în scenă *Neguțătorul din Veneția*.

Compania teatrală germană a prezentat spectatorilor cernăuțeni piese de: C. Neumann (*Eine Tasse Thee*), Johann Nestroy (*Einen Tour will er machen*), C. Lafort (*Dornen und Lorbeer*), Rosenthal (*Der Sonnwendhof oder Der Brandstifter*), Th. Flamm (*Die Bürgermeisterwahl in Krädwinkel*), A. Bittner (*Eine leichte Person*), F. Blumm (*Marie, die Tochter des Regiments, Ein Herr und eine Dame*), *Der Hässliche, Die eine weint, die andere lacht*. Ultimele două piese, prezentate anterior și la Teatrul Hofburg, au încheiat acest sezon. O caracteristică comună directorilor de teatru din acea vreme era că ei se adaptau și cerințelor publicului, jucând chiar și în limba maternă a acestuia. Actorii români au jucat în piese de Matei Millo, Vasile Alecsandri (*Chirița în Iași, Cimpoiul dracului*, muzica de Flechtenmacher) și M. Pascaly. În cronicile dramatice, care apar în cadrul rubricii *Theaterchroniken*, E. R. Neubauer descrie jocul actorilor și dă detalii despre conținutul pieselor.

În afară de spectacolele de teatru, publicul din Cernăuți avea posibilitatea de a asculta concerte susținute de renumiți interpreți de muzică clasică. Aflăm, astfel, că pianista Alphonsine von Weiss a interpretat în 20 și 24 februarie 1862 piese de Beethoven, Chopin, Dreischok, Fr. Liszt și Mendelssohn-Bartholdy, că Johann Stysinski de la Opera din Varșovia a susținut la 1 aprilie 1862 un concert în salonul Hotelului „Moldova”, că, în același loc, pianistele originare din Cernăuți și Karoline și Emilie Mikulitsch au cântat

⁵⁵ Idem, nr. 173, 1864, p. 3.

⁵⁶ Vezi, pentru o istorie amănunțită a teatrului în Bucovina, Teodor Balan, *Geschichte des deutschen Theaters in der Bukowina, 1825–1877*, București, Editura Anima, 2007; idem, *Istoria teatrului românesc în Bucovina*, București, Editura Academiei Române, 2005.

⁵⁷ „Bukowina Zeitung”, nr. 66, 1864, p. 4.

piese de Beethoven, Chopin, Dreischok și Mozart sau că violonistul Miska Hauser a interpretat pe 16, 22, și 28 martie 1863 lucrări ale lui Beethoven, Mendelssohn-Bartholdy și Chopin. Sunt menționate cu entuziasm concertele susținute de compozitorul Carol Miculi, Neubauer laudându-i „atât virtuozitatea, cât și compoziția, ambele purtând cu sine victoria spiritului, a fanteziei, a sentimentului asupra formei stereotipe și având un caracter general ideal, pur artistic”⁵⁸. Dintre alți virtuozii care au încântat publicul din Cernăuți, Neubauer îi menționează pe violonistul Franz Schipek (7 și 14 ianuarie 1864), Carlo Misko, cu un concert vocal-instrumental (28 martie 1864), pianistul Louis Bolange, familia de muzicieni Human din Rusia, violonistul maghiar Josef Boka.

Din 2 aprilie până la 14 iunie 1867 au jucat în Cernăuți membrii Teatrului privat c.c. din Lemberg. Repertoriul lor a inclus piese de: Verdi (*Der Troubadur, Ernani*), Ch. Gounod (*Faust*), Kreuzer (*Das Pensionat, Die schöne Galathea, Nachtlager in Granada*), Rossini (*Die schöne Weiber von Georgien, Der Barbier von Sevilla*), Giacomo Meyerbeer (*Die Hugenotten*), K. M. von Weber (*Freischütz*).

În afară de concertele și spectacolele susținute de artiști străini, în Bucovina se organizau frecvent spectacole de binefacere, la inițiativa unor asociații și societăți cu profil muzical-artistic. În 1862, Neubauer scria despre eforturile cernăuțenilor de a pune bazele unui „fond de caritate pentru muzică”, care să ajute și la întreținerea unei orchestre de calitate. În acest scop, directorul orchestrei din Cernăuți, un anume Schiffer, difuzează pliante prin care solicită donații, „obligându-se, în schimb, să susțină trei concerte anual pentru întrajutorarea săracilor”⁵⁹. În anul 1859 se înființează Asociația corului bărbătesc din Bucovina (*Bukowiner Männergesangverein*), care are drept scop organizarea de concerte de caritate și promovarea muzicii vocale și instrumentale. Aceasta devine, în 1862, Uniunea Muzicală din Bucovina (*Verein zur Förderung der Tonkunst in der Bukowina sau Musikverein*) și deschide o școală de muzică pentru elevi. La 18 noiembrie 1862, Uniunea Muzicală a susținut primul concert, sub bagheta dirijorului Franz Kalousek. „Concertul a început cu un prolog, compus și recitat de E. R. Neubauer, apoi au fost interpretate piese [...] de Mozart, Beriot, Haydn, Beethoven și Mendelssohn.”⁶⁰

Viața mondenă din Cernăuți era completată de activitățile organizate de așa-numitele asociații ale cazinoului (*Casino-Vereine*). Acestea au apărut în Cernăuți, Rădăuți, Suceava, Câmpulung și Siret și se ocupau cu organizarea de baluri, dansuri, serate, carnavaluri, baluri mascate etc. În 1862, în Cernăuți, se deschide un al doilea cazinou⁶¹, care se bucură de mare succes. Ca și în celelalte cazuri, multe dintre aceste întâlniri, la care participa și lumea bună, aveau și un scop caritabil. În afară de cazinouri, ele se mai organizau și în saloanele hotelurilor de lux din oraș sau în locuințe private. Taxa de intrare era colectată și donată în beneficiul celor nevoiași. În acest sens, Neubauer scrie:

Da! Carnavalul bucovinean are propria semnificație [...]. An de an, el stă mărturie pentru umanitatea țării și a locuitorilor ei, și cu fiecare pas de mazurcă, arcan și vals el alină durerea și grijile celor suferinzi. Am dansat deja cât pentru o bibliotecă, o școală evanghelică și mai multe asociații de binefacere; am dansat pentru săraci și invalizi, pentru cei arși de foc și cei luați de potop⁶².

⁵⁸ Idem, nr. 108, 1863, p. 3.

⁵⁹ Idem, nr. 42, 17 aprilie 1862, p. 4.

⁶⁰ Idem, nr. 132, 21 noiembrie 1862, p. 3.

⁶¹ Idem, nr. 2, 14 ianuarie 1862, p. 3.

⁶² Idem, nr. 25, 8 martie 1862, p. 3.

În concluzie, putem spune că Ernst Rudolf Neubauer a conceput ziarul „Bukowina” cu deschidere către toate domeniile (politic, social, cultural), oferind o imagine cuprinzătoare asupra provinciei în perioada 1862–1868. Din nefericire, din considerente financiare, se sistează publicarea, mai întâi a suplimentului, în martie 1862, apoi a ziarului, în ianuarie 1868, când rolul său de organ oficial al Bucovinei va fi preluat de un alt periodic de limbă germană, „Czernowitzer Zeitung”. Perioada de apariție a ziarului „Bukowina” a reprezentat o etapă deosebit de importantă în evoluția presei din Bucovina, deoarece a pregătit terenul pentru intensa activitate publicistică ce se va desfășura în provincie, cu precădere, în anii ’80–’90 ai secolului al XIX-lea.

PROVINCIAL CULTURAL, SOCIAL AND POLITICAL LIFE OF BUKOVINA IN
THE NEWSPAPER „BUKOWINA. LANDES- UND AMTSZEITUNG” (1862–1868)
(Summary)

Keywords: Bukovina, press, press law, censorship, newspaper, culture, theatre, literature, society, politics.

In Bukovina, former province of the Habsburg Monarchy, the first newspaper in German language was published between 1862 and 1868. The article presents a few general aspects of the press evolution after the revolutionary year 1848 and during the appearance of the mentioned publication. It focuses on the cultural (theatrical events and literary production), social (activity of several associations and charities) and political life (activity of the parliament of the province) in Bukovina, as depicted in the columns of the newspaper.